

Kirja: Väliin pudotetut - Miten meistä tehtaillaan yksinyrittäjiä, Janne Arola & Iikka Hackman (2016)
Näkökulmien kirjoittaja: kehittämisasiantuntija Sikke Leinikki, TJS Opintokeskus

Näkökulmia kirjaan

Väliin pudotetut – miten meistä tehtaillaan yksinyrittäjiä

Palkansaajien tutkimuslaitoksen Terhi Maczulskij kirjoittaa uusimmassa Talous ja Yhteiskunta -lehdessä, että 15 % palkansaajista jää työttömyyskassojen ulkopuolelle. Työttömyyskassojen ulkopuolelle jäävät usein nuoret, miehet ja matalasti koulutetut epätyypillisissä työsuhteissa. Mikäli he kuuluisivat työttömyyskassaan (ja ammattiliittoon) he saisivat työttömyyden koittaessa ansiosidonnaista työttömyyskorvausta, jota he nyt eivät siis saa. Miksi he vierastavat ammattiyhdistysliikettä, josta olisi heille selkeää rahallistakin hyötyä? Lisäksi pelkkään työttömyyskassaan hakeutuvat usein palkansaajat, jotka työskentelevät pienissä yrityksissä kaupan sekä ravintola- ja majoitustoiminnan toimialoilla. Miksi hekin vierastavat ammattiyhdistysliikettä? Eivätkö he tiedä, että työlait ja työehtosopimus ovat ammattiyhdistysten taistelemia suojia ihmisille? Erityisesti aloilla, joilla työajat venyvät ja toimenkuvat paukkuvat, näistä suojista on iloa. Esimerkiksi ravintola-alalla vuokratyö on yleistä, eikä työntekijä aina voi vaikuttaa siihen, mitä työtä ja milloin hän tekee.

Olen etsinyt vastauksia kysymykseen, miksi ammattiliittoja vierastetaan tutkimuksessani pätkätyöstä ja itsensätyöllistäväistä ja nyt etsin niitä tästä Arolan ja Hackmanin kirjasta Väliin pudotetut – miten meistä tehtaillaan yksinyrittäjiä.

Miksi ay-liike tuntuu vieraalta

Janne Arolan ja Iikka Hackmanin ajankohtainen kirja kuvaa, miten työsuhteen ulkopuolelle toimeentuloaan hankkimaan saatetut näkevät työelämänsä. Esimerkiksi nelikymppinen filosofian maisteri Kimmo Laakso toimii opettajana, kirjoittaa lehtijuttuja ja lukee äänikirjoja välillä työsuhteessa, välillä toimeksiannoista. Kimmo ja muut kirjan henkilöt eivät sovi palkansaajan tai yrittäjän asemaan työmarkkinoilla. He jäävät sosiaaliturvan ja työlainsäädännön ulkopuolelle huolehtimaan itse sosiaaliturvastaan, työehdoistaan, osaamisen kehittämisestään ja työhyvinvoinnistaan. Heitä on Tilastokeskuksen selvityksen mukaan 152 000. Sitran selvitysten mukaan työsuhteiden ulkopuolella toimii jo 800 000 suomalaista. Mitä he vieroksuvat? Vieroksuvatko he oikeastaan vain sitä, että heidät on jätetty palkkatyöstä kertyvän sosiaaliturvan ulkopuolelle? Esimerkiksi YEL eli Yrittäjän Eläkevakuutus on yrittäjälle pakollinen, jos työpanos ylittää 7 557,18 euroa vuodessa. Kuukausittaisista 3500 euron yrittäjätuloista pitäisi maksaa YELiä n. 800 euroa kuussa. Pitäisi, koska YEL on eläke, jonka yrittäjä maksaa itse kokonaan ja hän myös itse määrittelee suuruuden, josta eläkemaksua maksaa. Noin kolmannes itsensätyöllistävien työtuloista

jääkin kuulemma vakuuttamatta. Palkansaajan eläketurvasta työntekijä maksaa noin neljänneksen ja lopuista vastaa työnantaja. Nämä ovat lakisääteisiä prosentteja palkasta ja takaavat palkkatuloihin sidotun eläkkeen. Jos yrittäjä maksaa liian pientä YEL-maksua, hän ei pääse edes takuueläkkeen tasolle.

Jotkut yrittäjät hoitavatkin eläketurvansa toisin. He voivat hankkia esimerkiksi sijoitusasunnon. Tällöin he eivät kuitenkaan osallistu yhteiskunnallisen vakauden ylläpitoon. Voisiko eläkejärjestelmäämme muokata siten, että kaikki mahtuisivat eläketurvan piiriin? Väliin pudotetut -kirjassa esitetään Saksan mallia: Saksassa taiteilijoiden, toimittajien ja kirjailijoiden eläketurvasta vastaa Künstlersozialkasse. Kassan jäsen maksaa itse puolet eläkemaksusta, 30 % tulee toimeksiantajilta ja 20 % valtiolta. Voisiko tämän mallin pohjalta korottaa työn teettämisen työsuhteen ulkopuolella hintaa siten, että ostettuunkin työhön sisältyisi lakisääteinen työnantajan eläkemaksu? Hillitsisikö se työn teettämisen muutosta ja työn halventamista? Kilpailutus on työnantajalle keino teettää työtehtäviä edullisemmin, lyhyellä tähtämellä. Sen selkeä tavoite on laskea työn hintaa, siirtää työnantajariskit toisaalle, eikä työn laadusta tai kehittämisestä olla kovinkaan kiinnostuneita. Siksi kaikkien palkansaajien pitäisi olla valppaina, kun puhutaan kilpailutuksesta: jokaisen palkansaajan työ voi päättyä kilpailutettavaksi. Aletaanko kohta virkamiehiä kilpailuttaa tyyliin ”kuka hoitaisi verotuksen halvimmalla”?

Vapauden tunne

Itsensätyöllistäneitä tutkineet Anna Pärnänen ja Hanna Sutela totesivat (Tilastokeskus 2013), että itsensätyöllistävien tulot jäävät palkansaajien tuloja pienemmiksi, mutta silti he ovat tyytyväisempiä kuin palkansaajat. Miksi ihmeessä?

Tälle yrittäjryhmälle riittää, että elättää itsensä työllä, josta kovasti pitää. Moni itsensätyöllistäjä tuntee tekevänsä työtä itselleen ja tekevänsä sitä itselleen sopivalla tavalla. Arolan ja Hackmanin kirjassa modernin ajan silpputyöläiseksi itsensä määrittelevä Kimmo Laakso kertoo, että nauttii suunnattomasti vapaudesta ottaa vastaan vain sellaisia töitä kuin huvittaa, mutta tuskailee joka päivä toimeentulon ja työidentiteetin kanssa. Rajallisen näköistä ja ristiriitaista vapautta, minun mielestäni. Itsensätyöllistäjän vapaus näyttää vapaudelta hoitaa hallintotyöt itse, kun varsinaiset työt, josta laskut kirjoitetaan, on tehty. Se näyttää vapaudelta hoitaa itse sosiaali- ja eläketurva. Se näyttää vapaudelta kilpailla siitä, kuka tarjoaa työn halvemmalla ja kuka on valmis kantamaan riskit itse. Kimmokin pitää nykypäivän työelämää areenana, jossa jokaiselle annetaan jonkinlainen rooli. Vähän hämäräksi minulle jää, kuka tämä roolin antaja on. Voiko esimerkiksi puhelimen sovelluksen tarjoaja olla tämä roolin tarjoaja eli jonkinlainen työnantaja? Ja jos voi, voisiko tämä sovelluksen ylläpitäjä hoitaa myös työnantajavelvollisuudet? Kuka huolehtisi tämän roolin ottajan työn ehdoista?

Yhteiskunnallinen vakauserä ja palkkatyö

Palkkatyön oheiskuluilla on vakautettu yhteiskuntaa ja taattu palkansaajille mahdollisuus käyttää tulonsa kuluttamiseen. Nykyisen hallituksen politiikan mukaan tätä turvaa halutaan ohentaa, jotta yrittäjän ja yhteiskunnan ei tarvitsisi osallistua yhteiskunnan vakauttamiseen ja kuluttamiseen

mahdollistamiseen. Logiikka on aika selkeä: Yhteiskunta eli valtio ja kunnat keräävät mahdollisimman kevyesti veroja ja työnantaja ei maksa eläke- tai sosiaaliturvamaksuja, joten jaettavaa rahaa turvan tarjoamiseen ei ole. Jokainen hoitakoon turvansa itse. Jos yksin yrittämään ohjeistettu sairastuu, laskun maksaa yrittäjä ihan itse. Tällaisessa tilanteessa on aika oletettavaa, että yksilön halukkuus osallistua palveluiden ylläpitämiseen mm. nykyisille eläkeläisille tai työsuhteessa toimiville alkaa olla aika laimeaa. Vai onko? Toisaalta halukkuus kehittää nykyisiä toimintamalleja voi kasvaa. Tai kuten Kimmo sen ilmaisee: ”En ehkä loputtomiin halua tällä tavalla tehdä työtä.” Ja jatkaa: ” Mä voisin perustaa henkilöstöväilyfirman välittämään opettajansijaisuuksia. Mun firman kautta sijaiset saisivat koulutuksen.” Kimmo osaisi kehittää järjestelmää, jolla opettajan työtä välitetään. Lisäksi hänellä on tarvittavaa osaamista ja verkostoja. Hän voisi halutessaan ottaa hoitaakseen roolin, joka oli esimerkiksi Valkeakosken paperipatruunalla Juuso Waldenilla. Hän näyttäisi yhteiskunnallisen kehityksen suuntaa.

Lopuksi

Oli ilo lukea Arolan ja Hackmanin kirjaa. Se on sujuva, hyvin jäsennelty ja työelämän muutosta yksilötasolla avaava teos. Toivottavasti sen lukevat myös ne, jotka istuvat neuvottelupöydissä suunnittelemassa palkansaajien ja itsensä työsuhteen ulkopuolella työllistävien sosiaaliturvaa ja työmarkkinoiden kehittämistä. Ne, joiden pitäisi etsiä suuntaa ja vahvistaa yhteiskuntavakautta. Jos nykyinen kehitys jatkuu, kohta olemme ”kaikki kusessa yksin” kuten tutkija Anu Suoranta tiivistää Väliin pudotetut -kirjassa työelämän kehitystä.

Sikke Leinikki